

General-pukovnik
BRUNO VULETIĆ

Druga dalmatinska na Sutjesci (sjećanja)

Prošlo je već 40 godina od daleke 1943. koja je bila presudna i prekretna godina u borbi naroda Jugoslavije za slobodu. Te godine odigrale su se, po svom značaju za perspektivu narodnooslobodilačke borbe i dalji razvoj Narodnooslobodilačke vojske, najodlučnije vojne operacije, u kojima su snage narodnooslobodilačkog pokreta odnijele pobjedu. Fašističko vrhovno komandovanje, ocjenjujući razvoj situacije na prostoru Jugoslavije i realne opasnosti od daljeg narastanja oslobodilačkih snaga, preduzima dvije krupne vojne operacije, jednu za drugom, s ciljem da uništi vojničku snagu narodnooslobodilačkog pokreta i njegovo rukovodstvo, likvidira slobodnu teritoriju i spriječi širenje ustanka. Ni jedan od postavljenih ciljeva neprijatelj nije ostvario.

U tim sudbonosnim i teškim borbama i operacijama učestvovala je i Druga dalmatinska udarna brigada, u sastavu Druge proleterske udarne divizije. Ona je kasnije proglašena proleterskom.

Operativna grupa divizije pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba i vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita, uspješno savladavši prepreke i obruč fašističkih snaga i njihovih pomagača u dolini Neretve, preduzima brza ofanzivna dejstva prema Drini i preko Hercegovine.

Druga dalmatinska brigada je, izvršavajući dobijeni zadatak, forsirala Neretvu preko porušenog mosta na Jablanici, razbila četničku jedinicu na lijevoj obali i osigurala prelaz preko rijeke ostalim jedinicama operativne grupe divizija i Centralnoj bolnici. U daljim bor-

bama, zajedno sa ostalim brigadama Prve i Druge proletherske divizije, Druga dalmatinska značajno doprinosi porazu četnika kod Glavatičeva i Kalinovika, da bi uspješno forsirala Drinu u rejonu sela Mješaje i nastavila dejstva prema Foči i dalje prema Crnoj Gori.

U svakodnevnim sudarima sa neprijateljskim snagama, prije svega s četnicima, sticano je borbeno iskustvo i rasla uvjerenost u sopstvene mogućnosti. Tako je Druga dalmatinska brigada brzo stasala u pouzdanu i efikasnu borbenu jedinicu. Činjenica da joj vrhovni komandant Josip Broz Tito u teškim situacijama povjerava najsloženije zadatke, kao što su forsiranje Neretve i Drine, to najočiglednije potvrđuje. Neumornim djelovanjem i vlastitim primjerom komunista i skojevaca među borcima, izrastala je moralna i udarna snaga brigade, velikih mogućnosti. Čvrstinu, borbenu sposobnost i efikasnost, jedinice Druge dalmatinske brigade ispoljavale su tokom čitavog narodnooslobodilačkog rata.

Poslije neuspjeha na Neretvi, Nijemci brzo pripremaju novu operaciju protiv operativne grupe divizija i Vrhovnog štaba NOV i POJ. Poznata kao peta ofanziva, to je van sumnje, najsudbonosnija bitka našeg narodnooslobodilačkog rata, bitka koja je definitivno riješila dalju perspektivu oslobodilačke borbe i revolucije naroda Jugoslavije. To je bitka u kojoj neprijatelj, iako je okružio operativnu grupu divizija sa Vrhovnim štabom, angažujući velike snage u stezanju obruča na teško prohodnom planinskom zemljištu, nije ostvario cilj da ih uništi i time zada smrtni udarac Narodnooslobodilačkoj vojsci i pokretu.

Borbe u petoj ofanzivi nastavljaju se na borbe četvrte ofanzive. Dolaze, van sumnje, najteža iskušenja za sve borce i jedinice koje su se zajedno sa Vrhovnim štabom našle u okruženju. Nije bilo vremena za odmor, oporavak i popunu jedinica. Vođene su dugotrajne i uporne borbe i izvođeni iscrpljujući marševi po planinskim vrletima i pod veoma lošim vremenskim uslovima. Istovremeno, borbena dejstva svake jedinice poprimaju veliki značaj za čitavu operativnu grupaciju u njenoj namjeri za proboj iz okruženja. Poseban problem predstavlja neredovna ishrana boraca. Nastaje period gladovanja sa negativnim posljedicama po fizičku kondiciju boraca u uslovima povećanih naprezanja.

I Druga dalmatinska udarna brigada u sastavu Druge proletherske udarne divizije našla se u sličnoj situaciji. Nastupala je preko Sinjajevine prema Kolašinu. Međutim, na prilazima Kolašinu, na padinama Sinjajevine, Druga dalmatinska brigada sudara se sa jedinicama njemačke Prve brdske divizije. Iz oštine sudara i nastojanja Nijemaca

da potisnu brigadu, postaje izvjesno da je nemoguće napasti Kolašin. Borbe su se vodile na planini, na niskoj temperaturi, po magli i snijegu. Maja 1943. godine, bataljone Druge dalmatinske brigade na ovim položajima prekrrio je debeo snježni pokrivač. Nekoliko boraca se smrзло. Katuni su se nalazili između partizana i Nijemaca. Zbog guste magle i partizani i Nijemci su pokušali da ih iskoriste za sklanjanje. Ali, kada se magla mestimično prorijedila, smještaj u katunima više nije bio moguć.

Na Sinjajevini nastaju nevolje s ishranom boraca brigade. Tanke rezerve se brzo tope i postojećim teškoćama pridružuje se gladovanje, koje još više iscrpljuje borce. Prvi put se jede konjetina. Mnogi borci u početku oklijevaju da je jedu, iako ih muči glad. Kasnije se i oni navikavaju, jer su uslovi još teži. Uskoro više nije bilo ni konjetine ili nije bilo vremena ni mogućnosti za pripremanje.

Druga dalmatinska brigada se sve do konca maja zadržava na Sinjajevini, i zatvara pravce koji preko Tare i od Kolašina preko Sinjajevine izvode ka Njegobudžu.

Tada nismo znali prave razloge tako dugog zadržavanja brigade na Sinjajevini. Tek krajem mjeseca maja stiglo je naređenje da forsirano maršujemo preko Durmitora ka Tari, i docnije ka Pivi, gdje kod sela Mratinja postoji viseći most. Tom prilikom saznajemo i pravi razlog našeg dugog zadržavanja oko Njegobudža. Obezbjedi-vali smo prostor na kome se dugo očekivala i gdje je konačno padobranima spuštена engleska vojna misija. Zbog loših vremenskih uslova čekanje se nepredviđeno oteglo, iako je trebalo da se brigada, po naređenju Vrhovnog komandanta, ranije prebaci ka Sutjesci i Zelengori, u skladu s odlukom o pravcu proboja.

Dolazak engleske vojne misije u Vrhovni štab NOV i POJ bio je od velikog značaja za našu borbu i prodor istine o partizanima, i o tome ko se u Jugoslaviji bori protiv okupatora. Isto tako, dolazak ove misije došao je u vrijeme najtežih borbi i iskušenja, kojima je bila podvrgnuta operativna grupacija divizija NOV zajedno s Vrhovnim štabom, pa su se njeni članovi mogli neposredno uvjeriti u tok događaja.

Druga dalmatinska brigada je usiljenim maršem savladala vrletni Durmitor i Pivske planine. Već 2. juna, u ranu zoru, spuštale su se kolone njenih bataljona ka visećem mostu kod Mratinja. Prelaz preko Pive vršen je po dijelovima i duže je trajao zbog stalnog dejstva artiljerije i avijacije po rejonu visećeg mosta. Na sreću, most nije bio porušen a ni oštećen. U šumi iznad Mratinja, na padinama

Maglića, bataljoni Druge dalmatinske brigade su zanoćili, čekajući dalje naređenje. Padala je jaka kiša. Nije bilo zaklona. Izmoreno i izgladnjelo ljudstvo, prokislo do gole kože, uspjelo je nekako da na-
loži vatru i da se bar malo ogrije. Po takvom nevremenu nije bilo opasnosti od avijacije.

Narednog dana brigada je nastavila marš preko Dragoš sedla i spustila se u kanjon Suhe. Tamo je noću kraće odmarala, a potom nastavila marš ka Gornjim i Donjim Barama, gdje je izbila 5. juna. Treći bataljon Druge brigade dobio je zadatak da izvidi pravac preko planine Volujak prema Gackom, a potom da usiljeno maršuje u sastav brigade na Barama. Taj bataljon stigao je na Bare 5/6. juna noću, poslije iscrpljujućeg uspona kozjom stazom koja od sela Suha vodi na Gornje Bare. Nabujalu Sutjesku borci Trećeg bataljona pre-
lazili su noću gazom, pridržavajući se za učvršćeni konopac prebačen preko rijeke. To je bio jedini način da se rijeka savlada. Teret sa preostalih konja morao se rastovariti, kako bi lakše prešli rijeku. I konji su morali biti povezani konopcima da ih silovita voda ne bi odnijela. Svo naoružanje, municiju i ostalu opremu borci su morali iznijeti do Bara na svojim plećima kozjom stazom, koja je bila toliko strma i teško prohodna da se konji pod teretom nisu mogli uopšte kretati. I sami borci su se na djelovima staze morali penjati pomažući se rukama. Izbivši na Bare i uspostavivši kontakt sa štabom brigade, bataljon je dobio zadatak da odmah u toku noći posjedne položaj između Drugog i Četvrtog bataljona brigade. Naređenje je glasilo: »Bare se moraju odbraniti po svaku cijenu, čak ako i čitava brigada izgine«. Od držanja Bara ovisi mogućnost proboja. Prije posjedanja položaja takvo naređenje je prenijeto svim borcima Trećeg bataljona. Slično naređenje ranije su dobili i ostali bataljoni brigade.

Osjećali smo da je situacija teška i shvatili ozbiljno odgovornost zadatka koji smo dobili. Bez oklijevanja Treći bataljon je krenuo na položaj, uspostavio vezu sa Drugim i Četvrtim bataljonom i posjeo položaj između njih. Zatvarao je stazu koja od Gornjih Bara vodi na Donje Bare. Znali smo da su Nijemci brojniji i da uz avio i artiljerijsku podršku danju mogu, uprkos svega, brzo ovladati Barama. Razmišljali smo o tome šta nam valja činiti da ih u tome spriječimo i da izvršimo dobijeni zadatak. Izlaz smo vidjeli u tome da, koristeći mrak tokom čitave noći, stalno napadamo njemačke položaje. Na to se odlučujemo, kako bi im nanijeli što veće gubitke i oteli što više oružja, municije i bombi, jer su naše rezerve bile prilično istrošene u prethodnim dugotrajnim borbama. Najzad, očekivali smo da će

zbog noćnog naprezanja Nijemci biti manje aktivni u toku dana, što bi nam izuzetno pogodovalo.

Naredna dva dana i jednu noć — pokazali su da su naša predviđanja bila dobra i da sem manjih pokušaja i stalne artiljerijske vatre i bombardovanja iz vazduha po našim položajima, nije bilo snažnije aktivnosti Nijemaca. Mi smo i po cijenu ozbiljnih vlastitih gubitaka uspjeli da zauzimamo pojedine njihove vatrene položaje, da zaplijenimo nešto oružja i municije i da im, prije svega, ne dozvolimo da se noću odmaraju. Međutim, Nijemci su ipak, iako kasno, shvatili naše namjere i već 7/8. jula po mraku preduzimaju oštar juriš na položaje bataljona Druge dalmatinske brigade. Sada smo mi bili iznenađeni, jer to nismo očekivali. Uspjeli smo odbiti napad protivjurišem i odbaciti Nijemce na polazne položaje. Prvi put smo doživjeli da nas neko noću napada i shvatili prednosti napadača i teškoće onoga koji se brani. Obično smo mi napadali noću. Komandovanje u borbenom stroju u odbrani je otežano, a naročito je teško držati jedinicu u rukama. Na njemački noćni napad borci su reagovali samoinicijativno protivjurišem. Nijedan se borac nije ni pomjario, a kamo li pomislio na povlačenje. Poslije ovog iskustva bili smo sigurni da nema zadatka koji nismo u stanju izvršiti. I te noći nastavili smo naše juriše na njemačke položaje, iako smo osjećali da neće imati iste efekte kakve smo na početku postizali. Imali smo osjetne gubitke, pa je i naša udarna snaga zbog gladi i iscrpljenosti slabila. Očekivali smo da će Nijemci narednog jutra napadati i da će svoj udar usmjeriti stazom prema Donjim Barama. Međutim, oni su poslije snažne artiljerijske vatre, posebno po položaju našeg četvrtog bataljona, usmjerili juriš na četvrti bataljon i iznenada uspjeli zauzeti taj dominantan položaj. Naši pokušaji da se povрати ovaj položaj nisu uspjeli. Time je kompromitovana odbrana brigade u cjelini. Treći bataljon se našao pod ubitačnom nadvisujućom bočnom vatrom i uz velike gubitke se morao povlačiti na položaj Šiljevice. To je bio prisiljen učiniti i Drugi bataljon.

Nijemci su to nastojali iskoristiti i brzo ovladati položajima Stolac — Šiljevica, ali smo ih spriječili. Ubačenim dijelovima u našu pozadinu, napali su štab 2. dalmatinske brigade. Tada su ranjeni komandant i komesar brigade.

Iscrpljenim i desetkovanim bataljonima Druge dalmatinske, 8. juna naveče, stigla je u pomoć takođe iscrpljena i desetkovana Majevička brigada. Istu noć obe brigade preduzimaju juriš na njemački položaj, ali bez rezultata. Međutim, ni njemačke jedinice, vjerovatno zbog pretrpljenih gubitaka i premorenosti, nisu više bile u stanju

produžiti s napadom. Jedino su utvrđivali položaje na dostignutoj liniji. Ni narednog jutra njemačke jedinice nisu pokazivale namjeru da produže napad. Iscrpljenost je bila, izgleda, potpuna i obostrana, s tom razlikom što su Nijemci bili redovito snabdjevani svim potrebama i hranom, a naše jedinice nisu dobijale ništa.

Devetog juna, oko podne, stiglo je naređenje Vrhovnog štaba za povlačenje s Bara. Na očigled Nijemaca, koji nisu reagovali ni vatrom ni pokretom, preostali borci su se po grupama prikupljali i organizovano povlačili pravcem: Šiljevica — Usovički potok — Hračavka. Očito je da je i njemačkim jedinicama na Barama bilo svega dosta, pa nisu ni pokušavali spriječiti ili ometati naše povlačenje.

Tako je završena, van svake sumnje, najteža borba koju je 2. dalmatinska brigada vodila do tada i, poslije, tokom čitavog narodnooslobodilačkog rata. Mnogo boraca, komandira i političkih komesara, komunista i skojevaca, mladića i djevojaka položilo je svoje živote u borbama na Gornjim i Donjim Barama, izvršavajući dostojanstveno i hrabro zadatak koji je njihovoj jedinici povjerio vrhovni komandant drug Tito. Stoički izdržavajući nadljudske napore, glad i neprekidne borbe protiv nadmoćnijeg neprijatelja, oni su pokazali izvanredne moralne kvalitete i postojanost u borbi dostojnu divljenja.

Iz borbi na Barama je potekla poznata poruka: »Računajte na nas, kao da smo u punom sastavu«, koju je Komanda 2. bataljona uputila štabu brigade i koja na izvanredan način odslikava moral i raspoloženje boraca.

Vrhovni komandant Josip Broz Tito, odajući zasluženno priznanje i visoko ocjenjujući ulogu koju su borci Druge dalmatinske brigade odigrali u epopeji Sutjeske rekao je: »Uputili smo Drugu dalmatinsku brigadu na jednu od najvažnijih tačaka, tj. na Gornje Bare, brdo u trouglu gornjeg toka rijeke Sutjeske i Neretve. Ova brigada je kasnije odigrala presudnu ulogu u povlačenju naše glavnine preko tjesnaca rijeke Sutjeske i pokazala divne primjere upornosti i herojstva«.

I danas, poslije 40 godina od bitke na Sutjesci, preživjeli borci osjećaju ponos što su doprinjeli pobjedonosnom ishodu te velike epopeje i sa poštovanjem i sjetom se klanjaju sjenima hiljada onih koji su u njoj dali svoje živote za bratstvo i jedinstvo, za samoupravni socijalizam, za slobodu i nezavisnost zemlje. Oni ne smiju biti zaboravljeni.